

TIL O'RGANISH KO'NIKALARINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA UNING NAZARIY JIHLTLARI

L.I. Idiyeva

assistent, Tarix va Filologiya kafedrası, Osiyo xalqaro universiteti

Annotatsiya. *Maqolada til o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy jihatlari bayon etilgan. Muammo misollar orqali tahlil qilingan.*

Kalitso'zlar: *xorijiy til, mavzu, usul, matn, izohli lug'at, mashqlar, ko'nikma.*
Аннотация. В статье излагаются теоретические аспекты развития навыков изучения языка. Проблема анализируется приведенными примерами.

Ключевые слова: *иностранный язык, тема, текст, глоссарий, упражнения, навык.*

Abstract. *The article is about language learning skills development and its theoretical aspects. The problem is analyzed and there are given many examples.*

Keywords: *foreign language, subject, text, glossary, exercises, and skill.*

Hozirgi globallashayotgan dunyoda ta'lim jarayonida olingan bilimlardan faol va o'rinli foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shuning uchun ta'lim va chet tilini o'rgatish o'quvchiga ma'lumotni saqlashga va undan ba'zi grammatikaga javob berishni so'rash va ko'p tanlovli test savollarini o'qish orqali natijalarni talab qilishga emas, balki tildan foydalanishga qaratilishi kerak, shunda ular kundalik hayotda nimani anglatishi mumkinligini o'rganadilar. Bizning fikrimizcha, til ta'limi maqsadli tildan foydalanish uchun kompetentsiyaga asoslangan yondashuv va paradigmaga e'tibor qaratishi kerak. Bugungi kunda til o'qitishda mavjud bo'lgan xilma-xillik turli vaqtlarda qo'llanilgan ba'zi usullar va yondashuvlarni ko'rib chiqishni talab qiladi. Har bir uslub til o'qitishning ma'lum bir rivojlanish davriga to'g'ri kelsa-da, har bir usul o'z navbatida o'z vorisi foydasiga butunlay voz kechgan deb o'ylamaslik kerak.

Darhaqiqat, barcha usullar saqlanib qolgan va hali ham ba'zi o'qituvchilar tomonidan dunyoning biron bir joyida qo'llaniladi. Bundan tashqari, metodlar o'qituvchilar va darslik mualliflari tomonidan o'zgartirilgan. Ehtimol, bugungi kunda ko'pchilik ingliz tili o'qituvchilaridan qaysi usuldan foydalanishlari haqida so'rashsa, ular bitta usulga amal qilmasliklarini, aksincha, ular tanlash usullaridan foydalanishlarini aytishadi. Uning eng katta afzalligi shundaki, o'qituvchi bitta usulda qat'iyatli bo'lish ehtimoli kamroq va yangi texnika va yondashuvlarga ko'proq e'tibor beradi. "Bugungi kunda til o'rgatishning yagona maqbul yo'li yo'q". Diane Larsen Frimanning yozish yoki til o'rgatish metodologiyasidan olingan bu iqtibos birlikdan xilma-xillikka bo'lgan asosiy tendentsiyani umumlashtiradi. Har bir yondashuv taklif qiladigan narsaga ega. Bizning vazifamiz ushbu samarali elementlarni aniqlash va ulardan foydalanishdir. Sinfidagi amaliy mashg'ulotlarni faqat bitta yondashuv bilan bog'lab bo'lmaydi. Biroq, keyingi bobda biz til o'rganish jarayonini Kommunikativ

ta'lim nuqtai nazaridan taqdim etishga harakat qilamiz. Ko'pgina g'oyalarimiz va qarashlarimiz munozarali va ular hali muhokama qilinishi va ishlab chiqilishi kerak. Ammo ingliz tilini o'qitish forumi jurnali muharriri Enn Nyuton aytganidek, "ilmiy yutuqlar aql bovar qilmaydigan narsani o'ylashga tayyorlikdan kelib chiqdi" va eng ishonchli asosli nazariya obro'sizlanishi mumkinligini tan oladi. Mashhur nazariya tarafdorlari uchun jarayon qanchalik og'riqli bo'lib ko'rinmasin, fan shunday rivojlanadi. Til o'qituvchilari til o'qitish samaradorligini oshirish uchun pedagogik amaliyotdagi o'zgarishlarga vositachilik qilish mas'uliyatiga ega. O'qituvchilar bitta usuldan emas, balki tanlov usullaridan foydalanadilar. Bugungi kunda ta'lim berishning yagona maqbul usuli yo'q. Shikoyat qilish, maslahat berish yoki ma'lumot so'rash kabi vazifani bajarish uchun maqsadli tildan foydalanishga urg'u beriladi. Ushbu funktsiya amalga oshiriladigan ijtimoiy kontekstga ham e'tibor beriladi. Ingliz tilini o'qitishda kommunikativ metod asoschilaridan biri Kristofer Brumfit "Asosiy savol - bu o'qituvchi talabalarga chet tilida muloqot qilishni sinfdan tashqarida o'rgata oladimi" deb ta'kidladi.

Hikoyalardan foydalanish sabablari to'risida bahs yuritsak, bolalar uchun ona tilini o'rganishda ertaklar juda muhim, har qanday chet tilini o'rganishda ham muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun ingliz tilini o'rgatishda imkon qadar tezroq hikoyalardan foydalanishni boshlash yaxshidir. Boshlang'ich maktab o'quvchilari ertaklarni qayta-qayta tinglashdan zavqlanishadi. Bu tez-tez takrorlash ba'zi til elementlarini egallashga imkon beradi, boshqalari esa oshkora mustahkamlanadi. Ko'pgina hikoyalarda asosiy lug'at va tuzilmalarning tabiiy takrorlanishi mavjud. Bu bolalarga har bir tafsilotni eslab qolishga yordam beradi, shuning uchun ular asta-sekin ertakda nima sodir bo'lishini oldindan bilishni o'rganishlari mumkin. Takrorlash ham hikoyada ishtirok etishga undaydi. Hikoyalar bolalar uchun juda rag'batlantiruvchi, qiyin va juda qiziqarli. Ular chet tili, madaniyati va tillarini o'rganishga ijobiy munosabatni rivojlantirishga yordam beradi. Hikoyalardan foydalanish o'qituvchiga turli xil, esda qolarli va tanish kontekstlarda bolalarni til bilan tanishtirish orqali yangi lug'at va jumla tuzilmalarini kiritish yoki qayta ko'rib chiqish imkonini beradi, bu ularning tafakkurini boyitadi va asta-sekin o'z nutqiga kiradi. Ertaklarni tinglash bolalarga tilning ritmi, intonatsiyasi va talaffuzidan xabardor bo'lishga yordam beradi. Hikoyalar, shuningdek, bolalar ta'limida uzluksizlikni rivojlantirish uchun imkoniyatlar beradi. Ular ingliz tilini o'quv rejasidagi boshqa fanlar bilan bog'lashlari mumkin. Talabalar sinfdan hikoyalarni tinglaganlarida, ular ijtimoiy tajriba bilan o'rtoqlashadilar, bu kulgi, qayg'u, hayajon va kutishning umumiy javobini keltirib chiqaradi, bu nafaqat yoqimli, balki bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga va ijtimoiy va hissiy rivojlanishini rag'batlantirishga yordam beradi. Hikoyalar fantaziya va tasavvurni bolaning haqiqiy dunyosi bilan bog'lashda foydali vositadir. Ular bolalarga o'zlarining kundalik hayotini anglash va uy va maktab o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish imkonini beradi. Bolalar o'z tasavvurlarini hikoyalar orqali amalga oshiradilar. Ular hikoyada shaxsan ishtirok etishlari mumkin, chunki ular qahramonlar bilan tanishadilar va hikoya va rasmlarni sharhlashga harakat qilishadi. Bu hayoliy tajriba talabalarga o'zlarining ijodiy salohiyatini

rivojlantirishga yordam beradi. Hikoyalar, shuningdek, til o'rganishga hissa qo'shadigan turli xil intellekt turlarini, shu jumladan hissiy intellektni rivojlantiradi. Hikoyalar bolalarning umumiy ma'noni tinglash, bashorat qilish, ma'noni taxmin qilish va faraz qilish kabi o'rganish strategiyalarini rivojlantiradi. Hikoyalar asosiy suhbatlar va kundalik faoliyatning foydali darajasidan tashqariga chiqadigan universal mavzularga qaratilgan. Ular bolalarga g'oyalar va histuyg'ular bilan o'ynashga va ular uchun muhim va dolzarb bo'lgan masalalar haqida o'ylashga imkon beradi. Shuningdek, ular madaniy ma'lumotlarni taqdim etish va madaniyatlararo taqqoslashni rag'batlantirish uchun ideal imkoniyatlarni taqdim etadi. O'qituvchilar uchun hikoyalar optimal kiritish orqali egallashga asoslangan metodologiyadan foydalanishga imkon beradi. Haqiqiy hikoyalar kitoblaridan foydalanish juda yaxshi, chunki ular rang-baranglikni qo'shadi va minisillabuslarni tashkil etuvchi to'liq ish birliklarini yaratish uchun trampolin bo'lib xizmat qiladi va o'quvchilarni shaxsiy, ijodiy va faol o'quv dasturiga har tomonlama yondashishga jalb qiladi. Ular shu tariqa kurs kitobiga yangi muqobil taqdim etadilar. Biz o'quvchilar uchun turli xil hikoyalar va turli mavzularni tanlashimiz kerakligi aniq. Shuningdek, hikoyalar manbalari ham har xil. Talabalar, agar ular to'g'ri kirishsa, o'zlarining hikoyalarini yaratishlari mumkin.

Hikoyalar manbalari haqida gapiradigan bo'lsak, darslarda foydalanish uchun hikoyalarni qidirganda ko'plab manbalardan foydalanishimiz mumkin. Birinchidan, biz hammamiz hikoyachilarmiz va har doim kimgadir poezdni o'tkazib yuborish yoki soatimizni yo'qotish, oilaviy hayotimiz haqida hikoya qilamiz. Biz barcha faktlarni ayta olmaymiz, tanlashimiz kerak. Biz birinchi navbatda nima deyishni hal qilishimiz kerak, keyin ta'sir va tushunish uchun ketma-ketlikni tanlaymiz, qanday so'zlarni tanlashni va tanamizni qanday harakatlantirishni va ifoda qilish uchun ovozimizdan foydalanishni hal qilamiz. Demak, eng yaxshi manba bu bizning kundalik hayotimiz, tajribalarimizdir. Biz, o'qituvchilar, haqiqiy odamlarmiz va biz o'z tajribalarimizni ba'zi yoki ko'p narsalarni talabalar bilan baham ko'rishimiz mumkin. Hayotimizdagi voqealarni aytib berish o'quvchilarimizga shaxsiy narsalarni berishi mumkin. Bu nafaqat tinglab tushunish, balki sinf bilan alohida munosabat o'rnatishga yordam beradi. Talabalar ingliz tilini mexanik ravishda mashq qilishdan ko'ra, muloqot qilish uchun haqiqatdan ham ko'proq foydalanadilar. Ehtimol, ular bizni nafaqat o'qituvchilar, balki odamlar sifatida ko'rishni boshlaganlari uchun buni qilishadi. Va ular tushunishadiki, biz ularni nafaqat ingliz tili talabalari, balki odamlar deb hisoblaymiz. Shaxsiy hikoyalar idrokning bu o'zgarishiga yordam berishi mumkin. Bu yerda biz o'rgatadigan asosiy ko'nikmalar - gapirish va tinglash. Hikoyalar empatiya va turli nuqtai nazarlarga hurmatni rag'batlantiradi.

Ikkinchidan, juda ko'p ingliz bolalar fantastikasi yoki original matnlari mavjuddir (masalan, gazeta maqolalari, latifalar, xalq ertaklari va boshqalar). Haqiqiy kitoblar bizga muvaffaqiyat va qoniqish hissini beradi, hech bir kurs kitobi hech qachon taqdim eta olmaydigan tilning shunday boyligi va sehidir. Haqiqiy kitoblardan foydalanish bolalarning yaxshi kitobxon, yozuvchi va til foydalanuvchilari bo'lishiga yordam beradi. Ular, shuningdek, yo'qotish, o'lim, do'stlik, mas'uliyat, kuch va hukmronlik kabi muammolarga

duch kelishadi, bu ularning sezgirligini oshiradi va ulg'ayishda yordam beradi. Qolaversa, hikoyaga ishora beruvchi, qiziqish uyg'otuvchi va matnga yo'l ochadigan rang-barang illyustratsiyalar o'z-o'zidan bolalarning badiiy idroki va tasavvurini rivojlantiradi. Talabalar boshqa zamon va joylardan xalq ertaklarini tinglashlari yoki o'qishlari mumkin. Ular xalq ertaklarini tarixiy kontekstidan baholay oladilar. Xalq ertaklari odatda axloqiy xususiyatga ega, bu talabalar uchun muhim bo'lishi mumkin. Keyinchalik, biz ishlamoqchi bo'lgan mavzuni tasvirlash uchun rasmlarni olib kelishimiz yoki qisqa video bo'lagidan foydalanishimiz mumkin. Rasmlar o'quvchilarning tasavvurini uyg'otadi va videodan haqiqiy tilni ko'rsatish uchun foydalanish mumkin. Qo'shiqlar boshqa alternativa. O'smirlar qo'shiq tinglashni yaxshi ko'radilar va haqiqiy qo'shiqlardan foydalanish bolalarni ingliz tilini boshqa o'rganishga undashi mumkin. Masalan, The Beatles - bu Britaniya madaniyatining bir qismi bo'lgan va qo'shiqlarida kuchli hikoyalardan foydalanadigan guruh. Afsuski, ba'zi talabalar uchun ular eski moda. Lekin biz boshqa pop-qo'shiqlardan foydalanishimiz mumkin yoki xalq balladalaridan foydalanishimiz mumkin. Odatiy faoliyat bo'shliqni to'ldirishdir. Yana bir ish - qo'shiqdagi voqeani o'quvchilarning o'z so'zlari bilan takrorlash.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, hikoyalar til o'rganishda ideal vositadir, chunki ular butun hayotimiz davomida bizni boshqaradi. Demak, nafaqat ona tilimizni, balki boshqa xorijiy tillarni ham hikoyalar orqali o'rganish bizning sa'y-harakatlarimizni yanada qiziqarli, qiziqarli va esda qolarli qilish imkonini beradi. Talabalar mashg'ulotlar ularga tanish va yoqimli bo'lsa, tilni o'zlashtirishning ajoyib qobiliyatiga ega. Chet tilini hikoya qilish asosida o'rgatish - bu tanish va qiziqarli mashg'ulot. Hikoyalar nafaqat bolalar uchun, balki barchamiz uchundir, shuning uchun ulardan o'smirlarni o'qitishda foydalanish yosh bolalarni o'qitishda foydalanish kabi muhimdir. Hikoyalar o'quvchilar e'tiborini jalb qilishi mumkin, chunki ular sevgi va do'stlik kabi kundalik qiziqishlariga asoslangan qiyin mavzularni taqdim etadi. Ular, shuningdek, fantaziya va ijodkorlik uchun katta maydonni ta'minlaydi. Hikoyalar ingliz tilini o'quv dasturidagi boshqa fanlar bilan bog'lashi mumkin, biz ushbu tezisda buni ko'rsatishga harakat qilamiz. Ular o'quvchilarni fikrlashga o'rgatadi. Barcha ko'nikmalar, funktsiyalar va tuzilmalarni hikoyalar orqali o'rgatish mumkin. So'z boyligi, talaffuzi va ijodkorligi rivojlanishi mumkin. Ushbu tadqiqotda biz haqiqiy kitobdan ko'chirma asosida dars rejasini tuzishga harakat qildik va hatto uni sinfda sinab ko'rish imkoniga ega bo'ldik. Til o'rganishda hikoyalardan foydalanish muhim o'qitish usuli hisoblanadi. Hikoyalar insonni butun hayoti davomida boshqaradi va inson o'z ona tilini yoki chet tilini o'rganganida ulardan foydalanadi. Binobarin, hikoyalar yordamida chet tilini o'rganish tabiiydir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2012 yil 10 dekabr, T., 2012 yil № 1875.
2. Karimov I. A. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq, 1998. – b. 3-11.
3. Auerbach E.R. Competency-based ESL: One step forward or two steps back? // Tesol Quarterly. 1986. №20 (3). – P. 411 – 415.
4. BRUMFIT, Christopher; MOON, Jayne and TONGUE, Ray, Teaching English to Children from Practice to Principle, Longman 1991, ISBN 0-17-556889-8.
5. Jeremy Harmer, The Practice of English Language Teaching, Longman, 2005
6. Gail Ellis and Jean Brewster, Tell it Again!, Penguin 2002